

POKRET POLET

#EY
ZA TEBE

SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

**Kreiranje stimulativnog okruženja
za razvoj socijalnog preduzetništva
u Rasinskom okrugu**

Kreiranje stimulativnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva u Rasinskom okrugu

Autorka: Dragana Adžančić

Organizacija: Udruženje građana za podršku evropskim integracijama „Evrokontakt“

Mentorka: Zorana Milovanović

Rezime

Deklaracija o pravima čoveka u samom svom početku iskazuje: „Društvene razlike mogu biti zasnovane samo na zajedničkoj koristi.“ Šta bi bilo kada bi postojao koncept koji može odgovoriti na zahteve tržišta, a u isto vreme i pobrinuti se da potrebe socijalno ugroženih grupa, potrebe zajednice i ekonomski interes budu podjednako zastupljeni kao sastavni deo funkcionisanja zdrave i napredne zajednice? Uskladiti višestruke interese i realizovati minimalizaciju nejednakosti koje definišu društvo jeste zadatak koji koncept socijalnog preduzetništva uspešno rešava u onim zemljama u kojima je to već sada prepoznata, priznata i primenjena praksa. Odsustvo razumevanja njegove aktuelnosti, kao i benefita, rezultuje društvenom i ekonomskom stagnacijom u poređenju s državama u Evropi, kao i u regionu. U Republici Srbiji socijalno preduzetništvo tek treba da poprimi svoju formu i adaptaciju u lokalnim samoupravama širom zemlje. Lokalne samouprave u Rasinskom okrugu, uključujući i grad Kruševac, još uvek nisu usvojile dokumente koji mogu bliže određivati podršku socijalnom preduzetništvu na lokalnom nivou. U Srbiji je 2022. godine prvi put usvojen najvažniji dokument iz ove oblasti, *Zakon o socijalnom preduzetništvu*, koji predstavlja polazište i afirmaciju za dalje delovanje i podršku ovakvom tipu poslovanja. Iako Zakon predstavlja veliki sistemski napredak, to je samo početak u odmotavanju masivnog klupka akumuliranog potencijala koji se može implementirati na lokalnom nivou, što je posebno vidljivo kad uporedimo praksu u zemljama sa sličnom socioekonomskom pozadinom kao što je Srbija i sagledamo primere dobre prakse. Predloge za rešavanje problema razlažemo na nivo donošenja strateških dokumenata od značaja u lokalnim samoupravama i na nivo donošenja mera podrške preduzećima.

Uvod

Tema socijalnog preduzetništva aktuelna je i u razvoju i na globalnom i na lokalnom nivou, a vrednost uspešnosti primene ovakvog načina poslovanja značajna je u multisektorskom pristupu i razvoju pre svega lokalnih zajednica. Socijalno preduzetništvo u Srbiji ima dužu tradiciju – utemeljenu u delovanju zadruga i organizacija civilnog društva – u odnosu na trend prepoznavanja u javnim politikama. Neprepoznavanje modela socijalnih preduzeća – koja, poslujući na tržištu, pokušavaju da doprinesu rešavanju društvenih problema i izazova – rezultira u jednakom neprepoznavanju potencijala za razvoj inovativnih i razvojnih politika, naročito u lokalnim

zajednicama, kao i sporom i nedovoljno stimulišućem razvoju sektora socijalnih preduzeća. Oblasti društvenih izazova u lokalnim zajednicama poput nezaposlenosti, a naročito nezaposlenosti ranjivih grupa, sporog razvoja održive poljoprivrede, devastiranosti ruralnih područja, emigracije mladih iz manjih mesta i slično, mogu biti unapređene javnim politikama koje podstiču razvoj socijalnih preduzeća. Ovakav pristup prati trend razvoja socijalnog preduzetništva i solidarne ekonomije u zemljama Evropske unije na nivou politika, ali i na nivou prakse odgovara na potrebe više aktera u ekosistemu socijalnog preduzetništva: socijalnih preduzeća, potpornih organizacija civilnog društva (strukovna i aktivistička udruženja), društveno odgovornih kompanija, osetljivih i ranjivih grupe, institucija, i drugih. U Rasinskom okrugu postoji potencijal za razvoj socijalnog preduzetništva, naročito nakon donošenja Zakona o socijalnom preduzetništvu (u daljem tekstu: Zakon) u februaru 2022. godine, koji je donesen sa ciljem obezbeđivanja veće afirmacije sektora socijalnih preduzeća i stvaranja podsticajnijeg okvira za razvoj. Nakon usvojenog Zakona, koji uređuje oblast na nacionalnom nivou, na redu je implementacija Zakona, uz podršku mera koje će biti definisane i realizovane na temelju *Programa razvoja socijalnog preduzetništva*, u okviru koje će kreatori politika na nivou lokalnih samouprava biti zaduženi za podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva u lokalnim zajednicama.

Analiza u nastavku odgovara na pitanje na koji je način moguće javnim politikama kreirati stimulatивно okruženje za socijalno preduzetništvo u Rasinskom okrugu. Odgovor se bazira na sagledavanju realne situacije na terenu, upoređivanju prakse u zemljama sa sličnom socioekonomskom istorijom koja je pokazala plodonosne rezultate u toj sferi, i konačno, realnim mogućnostima za implementaciju u lokalnoj zajednici na domaćem terenu. Metodologija koja se koristi pri izradi ovog dokumenta sadrži temeljno istraživanje strateških lokalnih i nacionalnih dokumenata u vezi s radnim pravima, akcionim planovima, strategijama i programima razvoja, kao i nacрта relevantnih zakona u Republici Srbiji i izveštaja o primerima dobrih praksi iz zemalja regiona i Evrope.

Kroz rad na ovom istraživanju prisutna su bila ograničenja u vidu nedostatka konkretnih dokumenata i neprepoznatljivosti prakse socijalnog preduzetništva na nivou lokalnih samouprava, međutim, izvesna je činjenica da se donošenjem Zakona o socijalnom preduzetništvu otvorio put nivoima niže nadležnosti da započnu kreiranje stimulativnog okruženja za socijalna preduzeća i sve ostale sektore ekonomije koji od njih imaju direktnih benefita.

Opis problema i kontekst

Socijalno preduzetništvo je model poslovanja koji doprinosi ekonomskoj i društvenoj sinergiji i u kom pojedinci ili grupe građana u formi preduzetničkih delatnosti istovremeno unapređuju ekonomski poredak i osnažuju različite slojeve društva da se funkcionalno integrišu na tržište rada. Pored toga, ono kreira širi društveni uticaj i vraća višestruke benefite zajednici u celini.

Do februara 2022. godine, u Srbiji nije postojao pravno-regulatorni dokument koji bi uredio status i funkcionisanje socijalnih preduzeća, a to je dugo impliciralo odsustvo prepoznavanja socijalnog preduzetništva kao jedne utemeljene prakse, primenjene širom sveta i značajne za ekonomski razvoj na širem teritorijalnom nivou, kao i za društvenu integraciju i inkluzivnost.

Od februara 2022. godine, donošenjem *Zakona o socijalnom preduzetništvu*, Srbija je prepoznala značaj ove prakse i postavila temelj za napredovanje ovakvog koncepta poslovanja. Time se ostvaruju institucionalno-pravni uslovi za veće ulaganje lokalnih zajednica u razvoj socijalnog preduzetništva i podsticanje lokalnog stanovništva na samoorganizovanje, zapošljavanje i korišćenje benefita socijalnog preduzetništva. Implementacija Zakona uslediće u punoj meri tek nakon što se stvori podsticajni okvir za razvoj sektora socijalnih preduzeća u vidu usvajanja Programa razvoja socijalnog preduzetništva na nacionalnom nivou, kao i za razvoj sistema podrške u lokalnim samoupravama. Izazov u implementaciji posebno se javlja na nivou lokalne samouprave, u ovom slučaju u Rasinskom okrugu, u kome ne postoji institucionalni i strateški okvir koji prepoznaje postojanje i podržava razvoj socijalnih preduzeća u lokalnim zajednicama.

Sve jedinice lokalne samouprave u Rasinskom okrugu sa značajnim problemima prolaze kroz tranziciju političkog i ekonomskog sistema koja je započeta devedesetih godina prošlog veka. Ugašen je veći broj nekada uspešnih preduzeća, ostavivši veliki broj radnika bez posla i redovnih primanja, dok istovremeno sektor mikro-, malih i srednjih preduzeća nije dovoljno ojačao da apsorbuje višak nezaposlenih. U Registru privrednih subjekata Agencije za privredne registre u 2010. godini bilo je registrovano 2.168 aktivnih privrednih društava i 7.119 aktivnih preduzetnika, dok je u 2021. godini bilo 2.287 aktivnih privrednih društava i 9.093 aktivnih preduzetnika. Na evidenciji NSZZ krajem 2010. godine bilo je 26.781 nezaposlenih, dok je u poslednje vreme taj

broj značajno smanjen, te je na kraju 2022. godine iznosio 16.885 nezaposlenih u Rasinskom okrugu.

Rasinski upravni okrug obuhvata šest jedinica lokalne samouprave (JLS) – Grad Kruševac, koji je centar okruga, i opštine Aleksandrovac, Trstenik, Varvarin, Brus i Ćićevac. Prema prvim podacima iz Popisa 2022. godine¹, u Rasinskom okrugu živi 208.756 stanovnika, uz veoma nepovoljne demografske tendencije, te je samo između dva poslednja Popisa (2011. i 2022) ukupan broj stanovnika smanjen za oko 32.000 stanovnika. Prema poslednjoj Uredbi o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i JLS za 2014. godinu², Kruševac i Aleksandrovac spadaju u II grupu (stepen razvijenosti u rasponu od 80% do 100% republičkog proseka), Trstenik i Ćićevac u III grupu (60–80%), a Brus i Varvarin u IV grupu (ispod 60%). Ukupan broj korisnika socijalne zaštite u Okrugu, po evidencijama lokalnih centara za socijalni rad, iznosio je 2020. godine 26.858, odnosno 12,3% stanovništva, od čega je 14.871 (55,36%) bilo žena, a 11.987 (44,64%) muškaraca.

Bez obzira na pozitivne tendencije poslednjih godina, i dalje su prisutni veliki problemi u zapošljavanju pripadnika socijalno ugroženih kategorija stanovništva (osoba sa invaliditetom, Roma, starijih od 50 godina, jednoroditeljskih porodica, mladih i dr.) koji nisu dovoljno kompetitivni za tržište rada. Prisutan je i značajan broj stanovnika koji spadaju u dugoročno nezaposlene osobe. Nezaposlenost dovodi do smanjenja vrednosti humanog kapitala, povećanja socijalne isključenosti stanovništva i povećane potrebe stanovništva za socijalnom podrškom. Prema vitalnoj statistici Republičkog zavoda za statistiku, broj korisnika socijalne zaštite u odnosu na ukupnu populaciju porastao sa 8,7% u 2011. na 12% u 2021. godini.

¹ Popis Republike Srbije 2022. Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://popis2022.stat.gov.rs/>.

² Uredba o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2014. godinu. *Službeni glasnik RS*, br. 104/2014. Dostupno na: <https://ras.gov.rs/uploads/2019/01/uredba-o-utvrdivanju-jedinstvene-liste-razvijenosti-regiona-i-jedinica-l-2.pdf>.

Istovremeno, socijalno preduzetništvo – kao praksa poslovanja koja podstiče radnu integraciju i socijalnu inkluziju osetljivih i marginalizovanih grupa – ostaje neprepoznato u jedinicama lokalne samouprave Rasinskog okruga, kako na nivou javnih politika, tako i zajednice u širem smislu.

1. Sadašnji status problema – analiza dokumenata javnih politika koje se odnose na problem u Rasinskom okrugu i Republici Srbiji

Prema informacijama iz publikacije Analiza: Mape socijalne i solidarne ekonomije u Srbiji za 2022. godinu³ koju je sačinila Koalicija za razvoj socijalne ekonomije, javni sektor je do sada pokazivao ne samo nerazumevanje, već i odsustvo volje da razume socijalno preduzetništvo, a posebno pruži podršku njegovom razvoju. Donatorska zajednica je do sada imala druge prioritete u odnosu na ulaganje u socijalno preduzetništvo. Iz toga preostaje da je najveći zagovornik, kao i pokretač razvoja ovakvog tipa poslovanja, upravo civilno društvo, iz koga je najveći broj postojećih socijalnih preduzeća i proistekao. Kao praksa, ono funkcioniše uz pomoć civilnog društva na višestrukim frontovima, osim na nivou samog praktikovanja socijalnog preduzetništva, i na nivou razvoja politika; delovanje socijalnih preduzeća prostire se i na nivoe edukacija, pružanja finansijske i drugih vidova podrške, povezivanja sa drugim akterima u društvu.

U Strategiji zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine⁴ socijalno preduzetništvo je prepoznato kao instrument za zapošljavanje teže zapošljivih kategorija, ali bez operativnih mera podrške. Iz tog razloga, opštim neprepoznavanjem ove teme na širem, državnom nivou, lokalne samouprave nisu imale adekvatnih modela na koje su mogle da se ugledaju povodom važnosti implementacije ovakve prakse u lokalnim strategijama ili lokalnim akcionim planovima za zapošljavanje. Samim tim, po uzoru na nivoe uprave sa višim nadležnostima, nisu prepoznale i podstakle razvoj sektora socijalnih preduzeća, te do usvajanja

³ Srećković, D. i Milovanović, Z. (2022). *Mapiranje ekosistema socijalne i solidarne ekonomije u Srbiji*. Beograd: Koalicija za razvoj solidarne ekonomije. Dostupno na: <https://solidarnaekonomija.rs/analiza-mapa-ekosistema-socijalne-i-solidarne-ekonomije-u-srbiji-2022/>.

⁴ Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine. Dostupno na: https://www.nsz.gov.rs/live/dokumenti/strategija_zaposljavanja_u_rs_za_period_2021._do_2026._godine.cid74576.

Zakona o socijalnom preduzetništvu⁵ nijedna lokalna samouprava u Srbiji nije usvojila bilo kakve mere za podsticaj socijalnog preduzetništva. S druge strane, postoji pretpostavka da su trenutno osnovne barijere razvoju socijalnog preduzetništva one u vezi sa finansijskim sredstvima, preduzetničkim znanjem i iskustvom, socijalnim kapitalom, marketingom, te kulturnim stereotipima i uticajem okruženja. Ali, utvrđivanjem adekvatnih pokretača čijom primenom se može otkloniti prisustvo ovih barijera, lokalne zajednice imaju priliku da postave temelj za razvoj i napredak ovakvog modela poslovanja, a posledično mogu uvećati korist za sve aktere u procesu socijalno-ekonomskog razvoja lokalne zajednice.

Dokumenti javnih politika u Rasinskom okrugu kojima se aktivnim merama politike teži rešavanju pitanja osetljivih i marginalizovanih grupa, a zatim tretiranja društvenih izazova nezaposlenosti i socijalne inkluzije, jesu sledeći:

1. Lokalni akcioni plan za mlade 2020–2025. grada Kruševca⁶;
2. Plan razvoja opštine Čićevac;
3. Plan razvoja opštine Varvarin;
4. Strategija za unapređenje položaja mladih za period od 2023. do 2025. godine opštine Varvarin⁷;
5. Lokalni akcioni plan za razvoj omladinskog preduzetništva za opštinu Aleksandrovac⁸;
6. Lokalni akcioni plan za socijalno uključivanje Roma i Romkinja grada Kruševca za period 2021–2023. godine⁹;

⁵ Zakon o socijalnom preduzetništvu. *Službeni glasnik RS*, br. 14/2022. Dostupno na: <https://www.propisi.net/zakon-o-socijalnom-preduzetnistvu/>.

⁶ Zvanična internet prezentacija Grada Kruševca. Dostupno na: <https://krusevac.ls.gov.rs/usvojene-strategije/>.

⁷ Zvanična internet prezentacija Opštine Varvarin. Dostupno na: <https://varvarin.ls.gov.rs/usvojene-strategije/>.

⁸ Zvanična internet prezentacija opštine Aleksandrovac. Dostupno na: <https://www.aleksandrovac.rs/dokumenta/>.

⁹ Zvanična internet prezentacija Grada Kruševca. Dostupno na: <https://krusevac.ls.gov.rs/usvojene-strategije/>.

7. Plan razvoja opštine Brus za period od 2022. do 2029. godine¹⁰;
8. Program razvoja grada Kruševca 2022;¹¹
9. Lokalni ekološki akcioni plan opštine Trstenik 2010–2020.¹²

Analizom mera javnih politika u navedenim dokumentima napravljen je uvid u izostanak prepoznavanja socijalnog preduzetništva i kao održive prakse poslovanja koja doprinosi održivom razvoju lokalne samouprave, i kao inovativnog instrumenta za zapošljavanje osetljivih i marginalizovanih grupa. Istovremeno, napravljen je uvid u nepostojanje mera podrške razvoju sektora socijalnih preduzeća.

U gradu Kruševcu, kao najrazvijenijoj jedinici lokalne samouprave Rasinskog okruga, postoji veliki potencijal za usmeravanje javne podrške na izgradnju i razvoj sektora socijalnih preduzeća, zasnovan na merama podrške u oblastima socijalnog uključivanja i zapošljavanja, održivog razvoja, ekološke reforme na lokalnom nivou i podsticajima za mlade. U ostalim jedinicama lokalnih samouprava Rasinskog okruga stanje na terenu je slično ili manje uređeno, i iz tog razloga postoji dobra osnova za opštekollektivnim napretkom i radom za bolje definisanje regulativa u ovim dokumentima.

2. Uporedna praksa iz zemalja EU ili regiona

Intervencije za uvođenje seta mera o socijalnom preduzetništvu pružaju uvid i o širem spektru primenjenih praksi koje postoje u Evropi i svetu. Socijalno preduzetništvo doprinosi razvoju ekonomije zasnovane na solidarnosti i na taj način pomaže državama da postignu niz ključnih ciljeva Evropske unije, kao što su stvaranje i očuvanje radnih mesta, društvena uključenost i inovativnost, ruralni i regionalni razvoj, zaštita životne sredine i dr.

¹⁰ Zvanična internet prezentacija opštine Brus. Dostupno na: <https://brus.ls.gov.rs/category/dokumenta7756/>.

¹¹ Zvanična internet prezentacija Grada Kruševca. Dostupno na: <https://krusevac.ls.gov.rs/usvojene-strategije/>.

¹² Zvanična internet prezentacija opštine Trstenik. Dostupno na: <https://www.trstenik.rs/index.php/aktuelnosti/338-slor>.

Ovaj model poslovanja se sve više širi i dobija na značaju, i može se smatrati jednim od temelja evropskog projekta integracije. Socijalna pitanja i smanjenje siromaštva postaju sve obaveznija komponenta politike evropskih integracija. Koncept podsticanja ugroženih kategorija stanovništva, podržan od strane zemalja EU, posmatra pojedinca kao potencijal, a ne trošak društva, i veću pažnju poklanja njegovom ekonomskom osnaživanju i socijalnom uključivanju. Ne postoji jedinstvena pravna praksa za funkcionisanje socijalnih preduzeća u Evropi. U pojedinim evropskim zemljama ova oblast je definisana jedinstvenim zakonom, dok se u drugim nalazi objedinjena u okviru različitih sistemskih zakona.

Međutim, kao primer dobre prakse jedne od zemalja članica, koja je istorijski, društveno i ekonomski najbližnja našim domaćim društvenim prilikama, možemo uzeti Mađarsku. Mađarska vlada i lokalne samouprave uveliko daju podsticaje za otpočinjanje socijalnih preduzeća. Prema Evropskom izveštaju socijalnih preduzeća i njihovih ekosistema¹³, neprofitne organizacije (koje predstavljaju primarne forme entiteta koje se kasnije razvijaju u socijalna preduzeća) imaju priliku da apliciraju za sredstva Centralnog državnog budžeta, u okviru koga će kreirati usluge za osobe sa posebnim potrebama i jednom ili više odredbi o invaliditetu. Između ostalog, mađarski centralni fondovi subvencionišu preduzeća i organizacije koji zapošljavaju dugoročno teško zapošljive kategorije i pružaju im podršku u vidu finansijskih grantova, odnosno olakšica i do 100% od iznosa isplate nadnice za određeni period zaposlenja. Najaktuelnija promocija podrške ciljano socijalnim preduzećima istaknuta je u izdvajanju 18,5 miliona evra u finansijskim sredstvima za subvencionisanje aktivnosti stabilizacije već postojećih aktivnih socijalnih preduzeća koje treba da kreiraju dugoročne prilike za zapošljavanje. U instrukcijama za potraživanje sredstava pominju se kriterijumi za zapošljavanje određenih ciljnih grupa – nezaposlenih (od kojih 50% moraju biti osobe iz domena teško zapošljivih kategorija), kao i zahtev za implementiranje tih aktivnosti u manje razvijenijim područjima. Mađarske institucije nastoje da odgovore na potrebe multikulturalne i višeslojne zajednice i fokusirano koriste strukturne fondove Evropske unije da reše zastupljene društvene probleme, koji u identičnoj meri pogađaju i stanovništvo u Srbiji: siromaštvo i socijalna isključenost, starenje stanovništva, nezaposlenost mladih, itd. Takođe, broj socijalnih preduzeća u Mađarskoj koja odgovaraju kriterijumima Evropske unije

¹³ Evropska komisija (2020). Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi / *Social enterprises and their ecosystems in Europe*. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22304&langId=en>.

iznosi oko 3.000, dok je u Srbiji taj broj znatno manji – oko 400. Kada su u pitanju sličnosti, glavni akteri socijalnog preduzetništva u obe zemlje jesu organizacije civilnog društva i neprofitne organizacije, koje u najvećoj meri predstavljaju i osnivače socijalnih preduzeća.

Za članice EU, kao i za Srbiju, od velike su važnosti smernice date u dokumentima poput Evropskog akcionog plana za socijalnu ekonomiju¹⁴ (usvojen 9. decembra 2021. godine) i Evropskog stuba socijalnih prava¹⁵ (usvojen 2017. godine) u pogledu postizanja ciljeva pametnog, održivog i inkluzivnog razvoja.

3. Posledice neresavanja problema

Nedovoljno podsticajan javni sistem za podršku društvenim grupama u samoorganizovanju i preuzimanju inicijative za građenje istovremeno ličnog razvoja i funkcionalnog ekonomsko-društvenog poretka jeste pre svega gubitak za razvoj svake pojedinačne lokalne samouprave. Dalji izostanak adekvatnih javnih mera podrške za razvoj socijalnih preduzeća od strane lokalnih samouprava usporava razvoj sektora socijalnih preduzeća, što posledično ograničava pozitivan društveni uticaj ovih aktera na razvoj zajednice. Socijalna preduzeća uz javne mere podrške mogu proširiti broj krajnjih korisnika, u okviru sektora može se povećati i broj socijalnih preduzeća, a na kraju se i merama podrške može usmeriti delovanje socijalnih preduzeća na goruća ekonomsko-socijalna pitanja. Na operativnijem nivou i primeru, socijalna preduzeća koja se bave zapošljavanjem teže zapošljivih kategorija mogu uz mere javne podrške početi sa zapošljavanjem onih lica koja su trenutno direktni korisnici programa državne pomoći, čime ih na aktivan način integrišu na tržište rada i omogućavaju da uklone zavisnost od državnih davanja. Posledično, lica koja prođu radnu integraciju ili bivaju zaposlena u socijalnim preduzećima, a prethodno su bili korisnici socijalne novčane pomoći, smanjuju iznos javnih sredstava koja mogu biti alocirana na ona lica koja ne ostvaruju nikakve kriterijume za zaposlenje, ili na druge socioekonomske izazove koji zahtevaju direktnu novčanu podršku države. Propuštanje razumevanja uslova za razvoj

¹⁴ Evropski akcioni plan za socijalnu ekonomiju. (2021). Evropska komisija. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1537&langId=en>.

¹⁵ Evropski stub socijalnih prava. (2017). Evropska komisija. Dostupno na: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en.

socijalnog preduzetništva, povezanosti sa javnim interesom i razvojem zajednice, dovodi do propuštanja u efikasnom i odgovornijem postupanju javnih institucija prema društveno-ekonomskim izazovima i potencijalima lokalnih zajednica za razvoj.

U vremenima kada emancipacija marginalizovanih grupa značajno raste kako u urbanim, tako i u ruralnim sredinama, potrebno je iskoristiti prilike za inovativnim, a dokazano korisnim pristupima.

Predlog za rešavanje problema

Učinkovitost lokalne samouprave, kao i ostalih institucionalnih i vaninstitucionalnih aktera od značaja koji imaju moć donošenja odluka, ogleda se upravo u postizanju efikasnosti u rešavanju problema kroz sagledavanje uzroka, pronalaženje adekvatnih metoda i aktivno delovanje uz uključivanje zainteresovanih strana.

Pri postavljanju konkretnog plana za sprovođenje rešenja, potrebno je sagledati širu perspektivu problema, kao i definisati izazove i potencijalne prepreke. Idejno rešenje treba sadržati realan i održiv sistem mogućnosti koje bi doprinele unapređenju i postojanosti socijalnih preduzeća. U rešenju je potrebno predvideti potrebe i interese svih zainteresovanih strana, te pristupiti uključivanju različitih činioaca inkluzivno, pravično i jednako.

Potencijalna rešenja za kreiranje stimulativnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva zahtevaju strateški pristup uobličen dokumentima javnih politika u lokalnim samoupravama Rasinskog okruga. Socijalno preduzetništvo zbog svoje hibridne prirode – poslovanje i na tržištu i projektno delovanje u skladu sa društvenim misijama – zahteva multidisciplinarni pristup i intersektorsko planiranje podrške. Mere koje su usmerene na podršku zapošljavanju ili razvoju poljoprivrede u određenoj meri mogu biti budžetski realocirane u Lokalni akcioni plan (dalje: LAP) za socijalno preduzetništvo na mere podrške koje se usmeravaju na socijalna preduzeća koja se bave zapošljavanjem osetljivih i ranjivih grupa ili razvojem održive poljoprivrede u ruralnim područjima. Istovremeno, za održivost i efikasnost uspostavljanja sistema podrške razvoju socijalnog preduzetništva, neophodno je uključivanje svih aktera u zajednici, te je važno predvideti i podršku za uspostavljanje međusektorske (javno–privatno) saradnje za razvoj socijalnog preduzetništva.

Institucionalizacija mera podrške socijalnom preduzetništvu u lokalnim samoupravama Rasinskog okruga. Prvi korak u razvoju stimulativnog okvira za socijalno

preduzetništvo podrazumeva institucionalizaciju podrške socijalnom preduzetništvu u lokalnim samoupravama i odnosi se na kreiranje Lokalnog akcionog plana za socijalno preduzetništvo sa definisanim ciljevima (prioritetima) podrške i merama podrške sa definisanim aktivnostima. Drugi korak podrazumeva usklađivanje i usaglašavanje mera podrške u LAP za socijalno preduzetništvo sa postojećim lokalnim akcionim planovima u oblastima unapređenja položaja mladih, razvoja omladinskog preduzetništva, socijalnog uključivanja Roma i Romkinja, podsticaja u zapošljavanju i samozapošljavanju, razvoja usluga socijalne zaštite, lokalnog ekonomskog razvoja i razvoja poljoprivrede i slično.

Evidencija i pregled sektora socijalnih preduzeća u Rasinskom okrugu. Poslednja sistemska istraživanja sektora socijalnih preduzeća rađena su u periodu od 2010. do 2012. godine na republičkom nivou uz pomoć Republičkog zavoda za statistiku. Osim generičkih podataka koji govore o 1.196 socijalnih preduzeća (uključujući i zadruge), o 2% BDP-a koji sektor generiše u godinu dana i 0,6% zaposlenih od ukupnog broja zaposlenih¹⁶, nije bilo podataka o geografskoj pripadnosti socijalnih preduzeća. Podaci iz daljih analiza i istraživanja rađena od strane potpornih organizacija civilnog društva govore o eksponencionalnom rastu i razvoju sektora, te da su podaci iz 2012. godine zastareli. Uzimajući u obzir ove činjenice, izrazito je važno razviti mehanizam evidencije i praćenja s posebnim kriterijumima za socijalno preduzetništvo, te sprovesti istraživanja koja omogućavaju pregled broja socijalnih preduzeća u Rasinskom okrugu, kao i njihovu strukturu ekonomske delatnosti, društvenih misija i organizacionih formi. Takođe je potrebno omogućiti uvid u potrebe socijalnih preduzeća i sektora, kao i efikasnije i adekvatnije planirati i realizirati direktne mere podrške.

Edukacija zaposlenih o socijalnom preduzetništvu u lokalnim samoupravama u Rasinskom okrugu. Za potrebe evidencije i pregleda sektora socijalnih preduzeća i drugih potpornih procesa i aktivnosti u okviru kreiranja strateškog pristupa razvoju socijalnog preduzetništva u lokalnim zajednicama, važno je obučiti javne službenike, naročito angažovane na poslovima ekonomskog upravljanja, socijalnih i društvenih pitanja i slično. Na ovaj način obezbeđuje se dobra informisanost i mogućnost sagledavanja celokupnog potencijala sektora socijalnih preduzeća, ali i mogućnost efikasnijeg i adekvatnijeg planiranja i realizacije mera

¹⁶ Ekonomski uticaj socijalnih preduzeća u Republici Srbiji. (2014). Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://secons.net/wp-content/uploads/2022/01/17-Ekonomski-uticaj-socijalnih-preduzeca-u-Republici-Srbiji.pdf>.

podrške. Istovremeno, ova vrsta aktivnosti dugoročno bi obezbedila i kreiranje stimulativnog okvira za socijalno preduzetništvo u potpunosti prilagođeno lokalnim potrebama i resursima.

Razvoj direktnih mera podrške socijalnom preduzetništvu u Rasinskom okrugu.

Direktne mere podrške odnose se na mere podrške koje direktno uživaju socijalna preduzeća kao krajnji korisnici. *Mere finansijskog tipa* obuhvataju finansijske olakšice (oslobađanje od raznih lokalnih vrsta poreza, taksu, doprinosa i dr.) i finansijska davanja i ulaganja (subvencije, kredite i druge tipove investicija). *Mere nefinansijsko-materijalnog tipa* obuhvataju mere olakšavanja poslovanja u pokretanju i razvoju socijalnih preduzeća. Primer ovakvih aktivnosti obuhvata davanje na upotrebu postojećih resursa na lokalnom nivou, poput prostorija u javnom vlasništvu koje nisu u aktivnoj upotrebi, napuštenih fabrika i postrojenja i drugo, uz umanjenu naknadu ili u potpunosti besplatno. *Mere nefinansijsko-nematerijalnog tipa* odnose se na mere edukacije za pokretanje socijalnog preduzeća: o pravnim propisima i obavezama, finansijskom upravljanju, menadžmentu i organizacionom razvoju, marketingu i promociji i sl.). Poslednje mere lokalne samouprave mogu predvideti javnim dokumentima uz planiranje realizacije u saradnji sa potpornim organizacijama i tradicionalnim preduzećima u privatnom sektoru. Na kraju, *mere finansijskog-nematerijalnog tipa* obuhvataju mere integracije socijalnih aspekata u javne nabavke – podsticanje učešća socijalnih preduzeća u lokalnim javnim nabavkama. Predviđene mere direktno utiču na porast broja socijalnih preduzeća i razvoj postojećih.

Razvoj mera podrške potpornim organizacijama i institucijama u oblasti socijalnog preduzetništva u Rasinskom okrugu. Kako bi sistem podrške bio realizovan na efikasan i održiv način, potrebno je uključiti i izgraditi kapacitete i drugih aktera u lokalnim zajednicama: organizacija civilnog društva, tradicionalnih preduzeća, medija, edukativnih organizacija i ustanova. Ove mere podrške mogu biti formulisane i kreirane na projektnoj osnovi u skladu sa strateškim ciljevima LAP za socijalno preduzetništvo, a usmerene na oblasti edukacije i promocije socijalnog preduzetništva u lokalnoj zajednici i podsticanja saradnje sa socijalnim preduzećima u cilju njihovog daljeg razvoja.

Promocija vrednosti i prakse socijalnog preduzetništva u kontekstu lokalnih zajednica u Rasinskom okrugu. Kako socijalno preduzetništvo nije dovoljno afirmisana i rasprostranjena praksa poslovanja, a značajno doprinosi razvoju lokalnih zajednica, potrebno je da lokalne samouprave iniciraju informativnu i promotivnu kampanju o socijalnom preduzetništvu. Kampanje

poput „kupujmsolidarno“¹⁷ na nacionalnom nivou i nivou lokalnih zajednica sprovode se u zemljama EU i usmerene su na širu javnost sa ciljem podsticanja razvoja tržišta proizvoda i usluga socijalnih preduzeća, ali i informisanja građana/ki o inicijativama koje realizuju socijalna preduzeća, a koja direktno pomažu razvoj lokalnih zajednica. Ovakve kampanje često obuhvataju sajmove i bazare proizvoda i usluga socijalnih preduzeća, druge javne događaje, reklame i informativne materijale, video-priloge i dr.

Podsticaj međusektorske saradnje za razvoj socijalnog preduzetništva u lokalnim zajednicama Rasinskog okruga. Socijalna preduzeća deluju na tržištu, ali ostvaruju pozitivan uticaj u zajednici kroz ispunjenje društvenih aktivnosti. Ovakva postavka pozicionira socijalna preduzeća između civilnog društva, tradicionalnih preduzeća i lokalnih samouprava. Umreženost socijalnih preduzeća sa potpornim organizacijama i tradicionalnim preduzećima zahteva da lokalne samouprave dodatno podstaknu saradnju među ovim akterima. Uspostavljanje i formiranje Lokalne kancelarije ili Saveta za razvoj socijalnog preduzetništva mešovitog sastava predstavlja dobar mehanizam za razmenu informacija, davanje predloga o daljim merama, uspostavljanje partnerstava u realizaciji mera i slično.

Preporuke

- 1. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga iniciraju formiranje Lokalnog saveta za razvoj socijalnog preduzetništva sa mešovitim sastavom – lokalna samouprava, lokalne OCD, lokalna socijalna preduzeća, lokalni eksperti i lokalni privredni akteri;**
- 2. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga usvoje Lokalni akcioni plan za razvoj socijalnog preduzetništva;**

¹⁷ Social Enterprise UK u partnerstvu sa Departmanom za digitalizaciju, kulturu, medije i sport lansiralo je kampanju Buy Social Corporate Challenge u aprilu 2016. <https://www.socialenterprise.org.uk/get-involved/social-procurement/buy-social-corporate-challenge/>.

- 3. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga uspostave mehanizam za evidenciju i otpočnu vođenje evidencije o socijalnim preduzećima koja posluju na teritoriji njegove nadležnosti;**
- 4. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga naprave uvid u dostupnost postojećih javnih resursa i procenu o mogućnostima direktne namene ovih resursa ka razvoju socijalnih preduzeća;**
- 5. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga iniciraju informativnu i promotivnu kampanju o socijalnom preduzetništvu „kupujsolidarno“ na nivou lokalne zajednice i ka široj javnosti;**
- 6. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga naprave sistem kojim će teško zapošljive kategorije biti usmerene ka lokalnim socijalnim preduzećima čija je misija osnaživanje i zapošljavanje specifičnih kategorija ljudi;**
- 7. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga donesu prilagođeni set mera koji će ciljano distribuirati materijalne i nematerijalne resurse u cilju podrške poslovanju socijalnih preduzeća.**

Zaključak

Za kreiranje stimulativnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva uspostavljena je dobra osnova na republičkom nivou donošenjem Zakona o socijalnom preduzetništvu 2022. godine. Podrška implementaciji Zakona očekuje se i usvajanjem Nacionalnog programa razvoja socijalnog preduzetništva tokom 2023. godine. Aktivna implementacija Zakona podrazumeva pomeranje fokusa u upravnom sistemu sa republičkih institucija na jedinice lokalne samouprave. U ovakvim uslovima, jedinice lokalne samouprave moraju razmišljati u pravcu kreiranja strateškog pristupa za razvoj socijalnog preduzetništva u prilagođenom lokalnom kontekstu. U šest jedinica lokalne samouprave Rasinskog okruga problem nezaposlenosti marginalizovanih i osetljivih grupa i drugi društveno-ekonomski problemi adresirani su lokalnim akcionim planovima – u kojima istovremeno nije definisano socijalno preduzetništvo, niti mere za podršku socijalnim preduzećima. Ipak,

određene mere podrške u postojećim lokalnim akcionim planovima koji dotiču oblasti zapošljavanja marginalizovanih i osetljivih grupa, podrške mladima, socijalnih usluga, razvoja poljoprivrede i dr. mogu biti dobar osnov za razmatranje uslova razvoja Lokalnog akcionog plana za socijalno preduzetništvo jedinica lokalnih samouprava Rasinskog okruga. Za ovakav strateški pristup neophodno je razumevanje potencijala socijalnog preduzetništva za lokalni ekonomsko-socijalni razvoj.